

Ceramica de Horezu – continuitate și viabilitate

Deca Roxana^{*}

Abstract: The article is focused on the traditional techniques of producing the pottery from Horezu and the criteria of recognizing the pottery into UNESCO immaterial universal patrimony. Also there are mentioned the persons that producing the pottery today, in Horezu, that are traditional craftsmen very well known both at national and international level. There are presented the tools for preserving traditional pottery from Horezu.

Key words: pottery, Horezu village, techniques of decoration, the Horezu cock, earth.

Cu o vechime de peste șapte milenii pe teritoriul țării noastre, tehnicile de pregătire, de prelucrare, de ornamentare și ardere a lutului sunt martori ai evoluției culturii și civilizației poporului român pe aceste meleaguri. În ceea ce privește evoluția istorică a tehnicilor de producere a ceramicii de la Horezu, în concordanță cu mărturiile arheologice, cu faptele de limbă, credințele și obiceiurile străvechi, tradiția practicării olăritului la Horezu nu s-a stins niciodată.¹

Pornind de la însușirile pământului de modelat ceramică, la Horezu pământul de oale era „mai gras”, nu avea nisip nici 25% și „nu asuda”. În concordanță cu calitățile pământului de oale și tradiția locală, pământul întrebuintat în Horezu nu a îngăduit facerea „vaselor de foc”, adică a ceramicii funcționale, a vaselor în care se gătește mâncarea. În prezent olarii procură pământul de oale din Dealul Ulmului, în apropiere de localitatea Horezu, cu caracteristici și compoziție chimică specifice zonei.² La nivelul modului de prelucrare, după ce se procura, pământul se uda în prealabil cu apă, folosindu-se o cantitate de apă suficientă pentru a se alege impuritățile din lut (iarba, pietricelele etc), apoi pământul se tăia feliuțe cu „cuțitoaia” curbată, prevăzută cu două mânere, iar lutul curat precum ceara se lăsa la dospit (uneori era lăsat să degere), pentru a căpăta elasticitate. Ulterior, lutul era frământat cu picioarele sau bătut cu maiul. În prezent lutul este frământat la malaxor și împărțit în „turtițe”, bucăți rotunde de lut, numite „gogoloț”, asemenea aluatului din care se frământă pâinea, care este așezată pe roata olarului și modelată, după ce aceasta căpătase o consistență asemenea cerii sau aluatului pentru pâine, care permite întinderea fără să plesnească. Urmare a calității și compoziției chimice a lutului de Horezu, aici s-au modelat mai ales vase

^{*} Etnograf, Muzeul Olteniei Craiova, e-mail: roxanadeca@yahoo.com

¹ Eugen Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București, Editura Academiei, 1987, p. 98.

² Marin Nica, *Cuptoare de olărie din epoca neolitică, de pe teritoriul României*, în „Drobeta”, 1978, p. 29.

decorative, farfurii și ulcioare mici, deoarece pământul acesta crăpa la gătit, plesnea. De aceea, modelele folosite de ceramiștii hurezeni au fost îndeosebi decorative, în detrimentul celor funcționale. Ceramica din Horezu s-a lucrat la roata olarului, și astăzi se lucrează tot așa. Dintre toate fazele prin care trece lutul cea mai impresionantă este modelarea argilei, operație care implică o îndemânare excepțională, rod al unei practici îndelungate.³

La Horezu s-au moștenit tradiția în succesiunea și specificul operațiilor, astfel:

- Prima dată se ia „gogoloțul” de lut și se freacă în palme, se bate astfel încât să devină îndeajuns de elastic
- Se învârte cu piciorul roata și se lipește lutul pe mijlocul discului superior al roții olarului
- Se umezesc mâinile și se înalță lutul în formă cilindrică, după care se adâncește o gaură în mijloc care ajunge până la bază
- Se subțiază pereții prin presarea cu degetele, lărgindu-se scobitura, repetându-se operația de presare până la înălțimea dorită a vasului
- Olarul se folosește în timpul lucrului, pentru a potrivi vasul și a-i da forma dorită, de degete și piepten, instrument din lemn și potlog din piele pentru netezire. Și astăzi, meșterii folosesc aceleași unelte de lucru, precum: pieptenul de modelat, pieptenul de răzuit.
- Vasele se ridică de pe roata olarului, fie cu o lopățiță, fie cu o „nojiță”, și se pun la zvântat/uscat, timp de câteva zile, pe polițe din lemn, la loc umbros și lipsit de vânt.⁴

În privința tehnicilor de ornamentare, se folosesc aceleași tehnici moștenite din tată în fiu, de generații. Astfel, „înfloratul” vaselor se face prin incizare, tehnică documentată arheologic pentru toate epocile care s-au succedat pe teritoriul României, începând cu neoliticul timpuriu. Incizarea se face cu pieptenul, confecționat din lemn, cu 2, 4 sau mai mulți dinți. Prin incizie se realizează îndeobște motive geometrice, precum linia continuă simplă sau repetitivă, linia în zig-zag (frântă), linia ondulată, cercuri, spirale etc.

Dintre tehnicile decorative, pictarea este intens valorificată, fiind folosite culori obținute pe cale naturală și, mai rar, cele chimice. Rușeala, adică roșul sau cărămiziul, se obținea în trecut din pământ bogat în oxid de fier, iar în prezent se păstrează roșiaticul din pământ roșiatic, care se găsește în anumite văi, la 2-3 m adâncime. Negrul sau „piperul” se găsește și în prezent în eroziunile de teren, după ploi, fiind pământ pietrificat de forma unui bob de grâu. Ca și cărămiziul, acest pământ se arde, se pisează, se amestecă cu apă și se strecoară. Verdele se obține din oxid de cupru, care se combină cu culoarea albă obținută din caolin. În trecut, verdele se obținea din arderea sârmei de aramă, care ulterior se pisa, se măcina și se amesteca cu humă. O notă de noutate este adusă de folosirea albastrului obținut dintr-un pământ pietrificat sau praf de cobalt, combinat cu caolin, pe care ceramiștii

³ Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. al III-lea, București, Editura Academiei, p. 367.

⁴ *Ibidem*, p.369-371.

de la Horezu îl achiziționează de la Băile Harghitei. Albastrul este mai cunoscut ca fiind specific ceramicii harghitene decât celei oltenești.

Pictarea ceramicii din Horezu se face cu unelte clasice, cornul de vită și gaița. În vârful cornului se fixează o pană de gâscă, numită „țiplă”, prin care curge culoarea. În general, cu cornul se pictează cele mai fine motive geometrice, fitomorfe, zoomorfe etc. Decorul penat, specific ceramicii de Horezu, se execută cu gaița, care este compusă dintr-un ac (bold, măracine), de care se prind fire de păr de iepure sau păr din coamă de porc mistreț.⁵

Registrul motivelor decorative folosit pe ceramica din Horezu constă într-o varietate de motive geometrice (liniute, picături, cercuri simple sau concentrice, linii vălurite sau „șerpuială”, spirale etc). Cocoșul de Horezu, motiv avimorf constituind simbol creștin, este reprezentat într-o postură dinamică, cu penele înfoiate, este simbolul reprezentativ al ceramicii de Horezu. Alături de acesta, alte motive des întâlnite sunt penele unor păsări, realizate cu deosebită finețe. Alte motive decorative des folosite de ceramiștii de astăzi sunt: coada de păun, spicul, spirala, motive florale stilizate, șarpele casei, pomul vieții, peștele, altița, batista miresei.⁶

Purtătorii de competențe în arta producerii ceramicii, fini cunoscători ai tehnicilor tradiționale de prelucrare și decorare a lutului sunt numeroși la Horezu, în număr mare consacrați și recunoscuți atât de comunitatea meșterilor populari din țară, cât și de specialiștii etnografi care au studiat fenomenul de-a lungul timpului. Este impresionantă virtutea creatoare a unor meșteri care au moștenit tehnicile de producere a ceramicii de la înaintași și care, prin exercițiul repetiției, reușesc în prezent să creeze o varietate nesfârșită de compoziții ornamentale, pornind de la un număr relativ restrâns de motive. Numele mari din trecut, precum Victor Vicșoreanu, Stelian OGREZEANU, Victor OGREZEANU, Dumitru MISCHIU sunt astăzi reprezentate cu cinste de Ion Paloși, Pietraru Nicoleta, Puiețu Ion, Gheorghe Țambrea, Andronie Liliana, Tănăsescu Viorel, Gheorghe Albu, Frigură Florin, Popa Costel, Popa Enea Ionel, Alina Iorga, Țambrea Ileana, Gheorghe Iorga, Mischiu Ioana, Mischiu Ștefan, Mischiu Ion, Bîscu Ion, Bîscu Gheorghe, Bîscu Mihai, Bîscu Constantin, Buși Ștefănescu Maria, Giubega Sorinel, Mischiu Constantin, Frigură Viorel, Popescu Diana și alții.

Cercetările de teren din prezent au scos la lumină schimbările survenite la nivelul tehnicilor de producere a ceramicii. Relevante la nivelul arderii ceramicii, astăzi nu se mai utilizează cuptoarele cu lemne, ci cuptoare electrice care îndeplinesc lesne condiția arderii la temperaturi mari, de 1000 de grade C, a galzurii ecologice. Totodată, tehnica frământării lutului cu picioarele a fost înlocuită cu frământarea la malaxor. Aceste îmbunătățiri au fost și sunt benefice calității ceramicii, crescând rezistența vasului și ușurând munca ceramiștilor.

La nivelul tehnicilor prelucrării și ornamentării lutului se păstrează rigorile impuse de tradiție.

⁵ Paul Henri Stahl, Paul Petrescu, *Olăria sărănească din Vâlcea*, în „SCIA”, 1965, nr.1, t.12, p. 163-165.

⁶ Gh. Iordache, *op.cit.*, vol. III, p. 89-123.

Printre obiectele confecționate la Horezu găsim străchini decorative, în cea mai mare parte, numite farfurii sau taiere. De asemenea, la Horezu s-au lucrat și încă se fac ulcioare de apă cu toartă și țâță sau mânușă, ghivece sau „sacsâi” pentru flori, vase pentru pomeni, vase pentru tămâiat, acestora putând să le adăugăm diferite alte forme de manifestare modernă (fluierici, pușculițe etc.) care ies din nota tradițională.⁷

Viabilitatea elementului este incontestabilă, în zonă dezvoltându-se turismul și comerțul la cote care permit ca producerea ceramicii să fie o sursă viabilă și constantă de venit. Acest fapt permite transmiterea în cadrul grupului familial a tehnicilor tradiționale, iar satul Olari este locuit în proporție covârșitoare de meșteri ceramiști.

S-au semnalat o serie de riscuri care amenință practicarea și transmiterea nealterată a meșteșugului, care sunt legate de modificările materiei prime prelucrate, de modificarea tehnicilor de ornamentare și motivelor decorative, precum și de influențele cromatice nefericite. Cu toate acestea, familiile de meșteri consacrați respectă normele tradiționale, astfel încât nu există la momentul actual un pericol real de alterare a meșteșugului din nevoia diversificării sau creșterii nivelului de producție. Există o implicare a specialiștilor etnografi pentru monitorizarea ceramicii din Horezu în scopul păstrării autenticității sale. Vorbind de un meșteșug recunoscut în zonă din cele mai vechi timpuri, olăritul a asigurat mijloacele necesare traiului, prin valorizarea produselor ceramice la târguri, bâlciuri și piețe, însă cea mai eficientă modalitate de desfacere a produselor ceramice era reprezentată de vânzarea prin sate. De-a lungul timpului, ceramica s-a vândut la târgurile săptămânale dar și la cele organizate de muzee, primării, cu prilejul diferitor sărbători, astfel că meșterii populari și-au asigurat o piață de desfacere și relații comerciale constante, iar producerea ceramicii de Horezu a avut permanență și continuitate.

Un factor determinant în salvagardarea ceramicii de Horezu a fost recunoașterea sa în patrimoniu imaterial al UNESCO, astfel că vizibilitatea s-a mărit exponențial.

Actualmente consolidarea elementului fiind evidentă prin intermediul unor manifestări festive vizibile la nivel național și internațional. În acest sens, Târgul „Cocoșul de Horezu”, organizat la Horezu din anul 1974, a devenit recunoscut cu atât mai mult o dată cu intrarea localității Horezu în circuitul turistic internațional. Desfășurat vara, târgul aduce laolaltă meșteri ceramiști din toată țara, vedeta centrală fiind în mod cert ceramica locală. Conform estimărilor, acest târg adună zilnic peste 100 de turiști și cca 20 de mii, anual.⁸ Cu prilejul târgului s-au donat, de-a lungul celor aproape 50 de ediții, peste 4000 de piese ceramice create de ceramiști renumiți din Horezu, o parte fiind expuse în galeria ceramică din satul Olari.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Corina Mihăescu, *Ceramica de Hurez. Lutul-miracol si devenire*, Editura Contrast, 2005, p. 145.

În aceeași notă se află toate târgurile organizate de instituții de cultură sau instituții administrative, unde ceramica de a Horezu ocupă întotdeauna un loc de frunte în rândul reprezentărilor artei populare românești.

Inclusiv Târgul Meșterilor Populari organizat la Craiova din anii '70 a găzduit permanent ceramiști din Horezu consacrați, cărora nu de puține ori le-au fost recunoscute calitățile și răsplătite prin diferite premii.⁹ Muzeul Olteniei Craiova promovează cele mai frumoase și reprezentative piese create de meșterii populari din Oltenia, expunând permanent ceramică decorativă lucrată de meșterii de la Horezu la Secția de Etnografie a muzeului. Totodată, Muzeul Olteniei Craiova valorifică ceramică de Horezu prin intermediul magazinului de artă tradițională pe care îl deține.

Posibilitatea popularizării și prin intermediul internetului și existența unei deschideri universale prin intermediul rețelelor de socializare a dus la crearea unor pagini menite să popularizeze meșterii ceramiști din Horezu și creațiile lor, lărgind astfel perspectiva cunoașterii elementului de către un public larg.

Digitalizarea ceramicii de la Horezu constituită în patrimoniu existent în diferite muzee din țară lărgeste perspectiva cunoașterii valorii acestui element de patrimoniu cultural imaterial

Câteva dintre măsurile de salvagardare preconizate pe termen scurt, mediu și lung ar putea fi:

- stabilirea de acorduri și protocoale de colaborare-cadru instituționale (instituții cu rol decizional și strategic-de specialitate-administrative-educație-ONG-uri-mass-media);
- actualizarea strategiei naționale de salvagardare în domeniu;
- actualizarea mecanismului de actualizare a Inventarului Național de patrimoniu cultural imaterial;
- acordarea de resurse necesare cercetării continue și monitorizării elementului și a practicanților;
- stabilirea de măsuri de prevenție a tratării inadecvate sau abuzive a elementului și a practicanților;
- dezvoltarea de parteneriate cu entități din domenii privitoare la dezvoltarea durabilă, ecologică, sustenabilă;
- dezvoltarea de baze de date cu privire la: element, practicanți, specialiștii care studiază elementul;
- acordarea de consultanță științifică pentru promovarea tehnicilor realizării ceramicii de Horezu cu scopul neutralizării influențelor care duc la marketizarea excesivă și la crearea unor produse neconforme cu valorile originare menite să deruteze beneficiarii și să prejudicieze creatorii de obiecte veritabile;
- derularea de către muzeele de profil a unor proiecte culturale menite să susțină procesul de transmitere și valorificare (expoziții tematice, târguri și activități demonstrative);

⁹ Roxana Deca, *Târgul Meșterilor Populari, o sărbătoare a tradițiilor românești*, în *Oltenia. Studii și comunicări, Etnografie*, XII, Editura Craiova, p.144-145.

- accentuarea contribuției institutelor de cercetare la susținerea viabilității elementului;
- realizarea de materiale informative pe suport clasic și digital
- susținerea colecției muzeale sătești printr-un dialog viu cu deținători/creatori/specialiști.
- crearea unui cadru legal de predare a tehnicilor de lucru, cum ar fi școli de artă populară unde ceramiștii să aibă cadru legal de predare și statut profesional
- legiferarea statutului creatorului popular prin conferirea unui statut profesional.

Ceramiștii sunt implicați în procesul de salvagardare prin intermediul proliferării acestui meșteșug, atât în cadrul familiei, cât și în cadrul mai larg, al comunității. Din fericire, la Horezu, prin comparație cu alte meșteșuguri, crearea ceramicii conform tradiționalelor tehnici de lucru nu este amenințată cu dispariția. Arta ceramicii de Horezu se înscrie, prin anvergura cu care este practică, în rândul industriilor creative, cu toate acestea accentul se pune pe calitate, iar nu pe cantitatea creațiilor artistice.

Muzeul etnografic, ca instituție de promovare a culturii populare, se implică în activitatea de cercetare a meșteșugurilor și ocupațiilor tradiționale, susținând păstrarea și conservarea acestora, prin campanii de cercetare, monitorizare și popularizare a produselor meșteșugărești prin expuneri cu caracter permanent, temporar, prin magazine cu specific etnografic.